

ETNOLINGVISTIKADA OILA TUSHUNCHASINING
NAZARIY TAMOYILLARI

Shukurova Nodira Bahtiyor qizi

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Annotatsiya: Etnolingvistika - bu tilni uning madaniy va etnik kontekstida o'rganishga qaratilgan soha bo'lib, unda til va madaniyat o'rtasidagi bog'liqlik asosiy mavzudur. Ushbu fan til vositasida oila tizimining qanday ifodalanishini, uning madaniy va tarixiy asoslarini o'rganadi. Oilalar jamiyatning asosiy qismi bo'lib, odamlarga o'ziga xoslik, tegishlilik va qo'llab-quvvatlash hissini beradi. Oilaning ta'rifi vaqt o'tishi bilan va turli madaniyatlarda rivojlanib, o'zgaruvchan ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy sharoitlarni aks ettiradi.

Kalit so'zlar: etnolingvistika, "oila" konsepti, an'ana, o'zbek jamiyati, til va madaniyat.

"Oila" konsepti insoniyat jamiyatining eng asosiy va universal jihatlaridan biridir. Oilaning an'anaviy ta'rifi qon, nikoh yoki asrab olish bilan bog'liq bo'lgan va birgalikda yashaydigan va resurslarni baham ko'radigan odamlar guruhidir. Oila, insoniyat tarixida muhim ahamiyatga ega bo'lib, har bir insonning hayotida o'z mahalliy mavjudligi va ota-onasining o'rniga kelgan o'zining biror qamrovli guruhidir. Bu guruh, ularning birbiriga qarshi kelishlari, o'zaro munosabatlari, tashqi aloqalari va ijtimoiy baxtlari uchun ahamiyatli hisoblanadi. Oila, inson va jamiyatning o'zaro bog'lidir va jamiyat tuzilishining asosiy tarkibiy qismi hisoblanadi. Oila konsepsiyasi, har bir jamiyat tuzilishining tarkibiy qismi hisoblanadi va jamiyatlar o'rtasidagi farqliliklar, ularning tarixi, iqtisodiy, siyosiy, diniy va madaniy xususiyatlari hisobga olingan holda o'zgarishi mumkin. Masalan, Ingliz tilida family so'zi, O'zbek tilida esa oila so'zi bilan ifodalangan. Bu so'zlar o'zaro qiyosiylik qilinishi mumkin, lekin ularning asosiy manosi va tushunchalari, Ingliz va O'zbek jamiyatlarining tarixi, madaniyati, iqtisodiyoti, siyosiy tuzilishi va diniy taraqqiyotiga bog'liq bo'lib o'zgarishi mumkin.

Ingliz tilida oila, jamiyat tuzilishining asosiy qismi sifatida hisoblanadi va u o'rtasidagi munosabatlarni yaxshilash, o'zaro qo'llashni rivojlantirish, o'zaro yordam berish va jamiyatning o'zini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega bo'lib hisoblanadi. Ingliz jamiyatlarida, oilalar odatda biologik qarindoshlar, yani ona, ota va bolalardan iborat bo'lib, lekin ularning tuzilishi, o'zgarishi va ahamiyati jamiyatning tarixi, madaniyati va iqtisodiyoti bilan bog'liq bo'lib o'zgarishi mumkin.

O'zbek tilida oila so'zi, Ingliz tilida family so'ziga mos keladi, lekin uning tushunchalari va manosi o'zgarishi mumkin. O'zbek jamiyatida, oilalar odatda

biologik qarindoshlar, yani ona, ota va bolalardan iborat bo'lib, ammo oila konsepsiyasi jinsiy, iqtisodiy, madaniy va tarixiy o'zgarishlarga mos keladi. O'zbek jamiyatida, oilalar odatda katta oila bo'lib, unga biologik qarindoshlar, yani onalar, otalar, bolalar va qarindoshlar kiradi. Biroq, ko'plab O'zbek oilalari, yolg'iz ota-ona yoki yolg'iz ona tomonidan boshqariladi. "Oila" konseptining madaniy kodi oilaviy hayotning turli aspektlari - er va xotin o'rtasidagi munosabatlarning tabiati, ayolning burchi va uning oiladagi mavqei, bolalar tarbiyasi, oila a'zolari ichki dunyosining murakkabligi, ularning xulq-atvori va oilaviy rollari haqidagi tasavvurlarni aks ettiradi.

Katta farq ingliz va o'zbek lingvomadaniyati vakillarining oilaviy rollarida namoyon bo'ladi. Masalan, o'zbek oilasidagi kelin va ingliz oilasidagi daughter-in-law yoki bride rolini qiyoslab ko'raylik. Kelin obrazi bilan bog'liq ko'plab rasm-rusum va udum (kelin salom, kelin ko'rdi) lar mavjud, kelinning oilaviy majburiyatlari va vazifalari kelin komponentli bir qator iboralarda uzoq vaqtdan beri qayd qilib qo'yilgan, ingliz tilida kelinni emas, mamlakatni anglatadigan faqat bitta frazeologik birlik topilgan: the bride of the sea – Venesiya. "Oila" konsepti oila a'zolari va qarindoshlar o'rtasidagi oilaviy munosabatlarni ham o'z ichiga oladi. Masalan, o'zbek tilida inglizcha analoglari bo'lmagan quda-anda, qudalik qilmoq, quda-andachilik va shu kabi iboralar mavjud.

Oila jamiyatning eng muhim ijtimoiy institutlaridan biri sifatida insoniyat tarixi davomida turli xil ma'naviy, madaniy va tilshunoslik jihatlaridan tadqiq qilingan. Oila tushunchasi faqatgina ijtimoiy-iqtisodiy va psixologik aspektlarga emas, balki til va madaniyat o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni tadqiq etishda ham asosiy rol o'ynaydi. Etnolingvistika ushbu sohani tadqiq qilishda muhim fanlararo yondashuvni taqdim etadi.

Til va madaniyat oila tushunchasini shakllantirishda asosiy rol o'ynaydi. Har bir til oila a'zolari o'rtasidagi munosabatlarni belgilovchi maxsus leksik, grammatik va semantik vositalarga ega. Masalan, "o'g'il", "qiz", "onam", "otam" kabi so'zlar nafaqat biologik qarindoshlikni, balki madaniy-ijtimoiy vazifalarni ham aks ettiradi.

Xulosa

Etnolingvistik tadqiqotlarda oila tushunchasi madaniyat va til o'rtasidagi murakkab bog'liqlikni ochib beradi. Ushbu nazariy tamoyillar asosida oila til birliklarining lingvistik va madaniy jihatlarini chuqurroq o'rganish imkoniyati paydo bo'ladi. Shu tariqa, oila nafaqat ijtimoiy, balki lingvistik-madaniy fenomen sifatida ham yuksak ahamiyatga ega ekanligini anglash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Багичева Н.В. Лексическая и прагматическая семантика терминов родства // Функциональная семантика слова. – Екатеринбург, 1993. – С.77-84.
2. Насруллаева Н.З. Формирование гендерных концептов в английской и

узбекской фразеологических картинах мира: Дис. ... д-ра. филол. наук. – Ташкент, 2018. – 250 с. 1200

3. Юнусова З.З. Инглиз ва ўзбек тилларида «Хурмат» концептининг гендер хусусиятлари // Современное образование (Узбекистан). -Т.: 2016. №11 URL <https://cyberleninka.ru/article/n/ingliz-va-uzbek-tillarida-umat-kontseptining-gender-hususiyatlari>

4. Shukurova, N. (2023). Etnolingvistika. Models and methods in modern science (Т. 2, Выпуск 12, сс. 36–39). Zenodo.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10090839>

5. Shukurova, N. (2023). O'zbek etnolingvistik madaniyatida oila tushunchasi. В academic research in modern science (Т. 2, Выпуск 24, сс. 35–37). Zenodo.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10081369>